

**«СВІТОВІ АНГЛІЙСЬКІ МОВИ»:
КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ**

**“WORLD ENGLISHES”:
CONCEPTUALIZATION AND SOCIO-POLITICAL SIGNIFICANCE**

Козак Т.М.,

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов*

Львівського національного університету імені Івана Франка

Англійська мова як міжнародна, світова або глобальна вимагає ретельного розгляду її варіантів і різноманітності в лінгвістично-культурному й соціокультурному аспектах, а також із погляду можливого віднайдення її суспільно-політичного значення. Поширення англійської мови у глобалізованому світі відбувається в рамках принаймні двох традиційних парадигм – стандартизованої й акультурованої англійської мови. Відтак це актуалізує проблематику варіантів англійської мови як міжнародної та параметрів їхнього структурування для розуміння її статусу й місця у сучасному світі. Враховуючи це, ціллю наукової статті є розгляд, аналіз і систематизація концепції «світових англійських мов» та різних підходів до її розуміння й окреслення можливого суспільно-політичного значення. Для досягнення мети у дослідженні поставлено завдання: розглянути зміст широкого, проміжного і вузького підходів до трактування концепції «світових англійських мов»; означити роль цієї концепції у легітимізації вивчення локальних варіантів англійської мови; окреслити перспективи подальшого вивчення концепції «світових англійських мов» і її суспільно-політичне значення.

У статті аргументовано, що концепція «світових англійських мов» охоплює різні підходи до вивчення англійської мови у глобальному вимірі. Широкий підхід розглядає її як парадигму аналізу численних варіантів англійської мови у світі із урахуванням різних чинників їх формування. Проміжний підхід використовує цю концепцію як узагальнену категорію задля позначення різновидів англійської як світової/міжнародної мови. Врешті-решт, вузький підхід застосовує цю концепцію для позначення специфічних нових або територіальних варіантів англійської мови. Спільним є те, що всі підходи визнають гетерогенність та багатоцентричність англійської мови, відмовляючись від її моноцентричності. У підсумку підтверджено, що концепція «світових англійських мов» багатоаспектна та така, що спроможна легітимізувати вивчення локальних варіантів англійської мови, тим самим сприяючи переосмисленню її статусу як мови, що не належить лише країнам «ядра», а всім користувачам у світі. Також виявлено, що англійська мова постає не монолітною системою, а мінливим комплексом взаємопов'язаних різновидів, що відображають культурне розмаїття. На цьому тлі зазначено, що перспективними є детальніший опис підходів до концептуалізації і вивчення взаємодії «кіл» поширення англійської мови та дослідження процесів її акультурації під впливом локальних культур і мов.

Ключові слова: мова, англійська мова, концепція «світові англійські мови», поширення англійської мови, різновиди англійської мови.

English as an international, global, or world language demands careful examination of its variants and diversity in linguistic, cultural, and socio-cultural aspects and in terms of its potential socio-political significance. The spread of English in a globalized world occurs within at least two traditional paradigms – standardized and acculturated English. This underscores the issues surrounding the variants of English as an international language and the parameters of their structuring for understanding its status and place in the world. Considering this, the article aims to examine, analyze, and systematize the concept of «world Englishes» and various approaches to its understanding and delineating possible socio-political significance. To achieve this goal, the following tasks are set in the research: to consider the content of broad, intermediate, and narrow approaches to interpreting the concept of «world Englishes»; to define the role of this concept in legitimizing the study of local varieties of English; to outline the prospects for further analysis of the idea of «world Englishes» and its socio-political significance.

The article argues that «world Englishes» encompasses various approaches to studying English in a global dimension. The broad approach views it as a paradigm for analyzing numerous variants of English worldwide, considering multiple factors influencing their formation. The intermediate approach uses this concept as a generalized category to denote varieties of English as a world/international language. Finally, the narrow approach applies this concept to denote specific new or territorial variants of English. A common feature of all approaches is the recognition of the heterogeneity and polycentric nature of English, rejecting its monocentricity. In conclusion, it is confirmed that the concept of «world Englishes» is multifaceted and capable of legitimizing the study of local varieties of English, thereby contributing to a reassessment of its status as a language belonging not only to «core» countries but to all users worldwide. It is also found that English is not a monolithic system but a changing complex of interconnected varieties reflecting cultural diversity. Against this background, it is noted that it is promising to provide a more detailed description of approaches to conceptualizing and studying the interaction of the «circles» of English spread and researching processes of its acculturation under the influence of local cultures and languages.

Key words: language, English, the concept of «world Englishes», the spread of English, varieties of English.

Постановка проблеми. Англійська мова як міжнародна, світова чи глобальна мова вимагає ретельного розгляду її варіативності і різноманітності у лінгвістично-культурному та соціокультурному аспектах, а також із погляду віднайдення її політичного значення. Поширення та вивчення англійської мови у глобалізованому світі відбувається в рамках принаймні двох традиційних парадигм. З одного боку, мовна політика країн, де англійська мова є рідною або першою мовою, зазвичай визначає та підтверджує потребу вивчати і поширювати певний стандартний або стандартизований варіант сучасної англійської мови. З іншого боку, ця політика характеризується відносно шанобливим ставленням до різних регіональних і місцевих діалектів, ідіом, варіантів та рідкісних форм англійської мови, які розглядаються як вираження національної ідентичності та самобутності відповідної країни. На цьому фоні мовна ситуація у світі (але особливо її науково-дослідницький аспект і сприйняття) все більше позначається поширенням так званої парадигми «світових англійських мов» (з англ. World Englishes) чи «англійських мов» (з англ. Englishes) у множині. Ця парадигма відображає основну тенденцію розвитку англійської мови в сучасному світі – її диверсифікацію, варіативність і різноманітність. Зрештою, сучасний стан розвитку й поширення англійської мови проявляється у тому, що в одному випадку вона стандартизується (принаймні номінально) і глобалізується, зосереджуючись на загальних тенденціях та трендах, властивих англійській мові як такій. Натомість в іншому випадку вона диверсифікується і урізноманітнюється, апелюючи до відмінних соціокультурних та лінгвістично-культурних особливостей різних варіантів англійської мови у різних країнах або регіонах світу, а також у різних сферах суспільного життя, причому так, що кількість цих варіантів зростає. Отже, в першому варіанті англійську мову намагаються подати як уніфіковану конструкцію в однині, а в другому ж – як багатоваріантну структуру в множині, наділену відмінними ознаками з урахуванням мов білінгвів і мультилінгвів. При цьому, багатоваріантність англійської мови зумовлена вкрай різними чинниками, зокрема комунікативними, фонетичними, соціолінгвістичними, соціокультурними, лінгвістично-культурними та навіть суспільно-політичними. Тому проблематика варіантів англійської мови як міжнародної, світової і глобальної та параметрів їх структурування має значення для розуміння її статусу й місця у сучасному світі. Особливо ця проблема актуалізується за умов пошуку політичного чи суспільно-політичного значення концептуалізації «світових англійських мов».

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Науковці вже доволі давно займа-

ються питаннями англійської мови у множині, зокрема концентруючись на її різних варіантах та опціях розповсюдження по світу. Прослідкувати це можна, зокрема, й з-поміж провідних вчених та практиків, які раніше займалися чи досі займаються темою не просто лінгвістики, а суспільно-політичного значення парадигми чи концепції «світових англійських мов», зокрема питаннями форм та функцій різних варіантів англійської мови у контексті соціокультурного, соціолінгвістичного та суспільно-політичного розмаїття і його наповнення реальним змістом. Серед таких дослідників відомі у цій сфері імена, як К. Болтон [1–3], Х.-Г. Вольф та Ф. Польценхаген [4], Д. Граддол [5; 6], Дж. Дженкінс [7; 8], Б. Качру [9–13], Р. Квірк [14], Е. Кіркпатрік [15; 16], Т. МакАртур [17–19], Р. Местрі і Р. Бхатт [20], Дж. Прайд [21], Дж. Платт, Х. Вебер та Х. Ліан [22], Л. Сміт [23–25], Дж. Хаус [26] й інші, а також і деякі вітчизняні науковці, зокрема Я. Лавренчук [27] й О. Хоменко [28]. Паралельно із цим, у світі вже тривалий час також зростає кількість наукових праць із питань «світових англійських мов», які публікують такі три чи не найвідоміші міжнародні журнали, як «English Today», «English World-Wide» та «World Englishes». Врешті, відбувається поступове розширення методології і підходів до вивчення «світових англійських мов» і загалом різновидів англійської мови, з-поміж яких все частіше виділяють такі, як підходи англознавства, соціолінгвістичні, прикладної лінгвістики, популяризаторські, критичні, футурологічні тощо. Тим не менше, у науці доволі побіжно розкритими є питання про концептуалізацію «світових англійських мов» саме у розрізі їхнього суспільно-політичного значення, а тому цій проблемі буде приділено більш пристальну увагу саме в запропонованій статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Враховуючи все це, ціллю статті є розгляд, аналіз і систематизація концепції «світових англійських мов» та різних підходів до її розуміння й окреслення її суспільно-політичного значення. Для досягнення поставленої цілі дослідження у статті запропоновано розв'язати такі завдання: розглянути зміст та відмінності широкого, проміжного та вузького підходів до трактування концепції «світових англійських мов» як однієї з парадигм вивчення різноманітних і нових видів англійської мови у глобальному вимірі; проаналізувати роль концепції «світових англійських мов» у легітимізації дослідження локальних/регіональних різновидів англійської мови; окреслити основні перспективи подальшого вивчення концепції «світових англійських мов», зокрема детальнішого опису її основних підходів і суспільно-політичного значення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Огляд наявних досліджень дає підстави ствер-

джувати, що ідея «світових англійських мов» зародилась і почала утверджуватись наприкінці 1970-х – початку 1980-х років. З плином часу вона набула значного поширення, охопивши різні сфери суспільного життя та ставши предметом вивчення різних дисциплін. Так, одним з перших проявів цього стало обговорення вказаної проблематики на двох наукових конференціях, присвячених англійській як світовій мові, котрі відбулися 1978 року на Гаваях у США. Надалі питання порушувались на заходах під егідою IATEFL (з англ. International Association of Teachers of English as a Foreign Language), TESOL (з англ. Teaching English to Speakers of Other Languages) й інших організацій викладачів і практиків англійської мови. До середини 1980-х років термін «світові англійські мови», який передусім стосувався контактних варіантів англійської, здобув широке визнання і вжиток [29]. Як наслідок, дослідники часто почали апелювали до формування своєрідного «нового постімперського порядку», в якому англійська мова є «lingua franca», що існує не в однині, а в множині [30, с. 53]. Незабаром розпочався навіть процес узвичаєння концепцій і парадигми «світових англійських мов».

Ідея «світових англійських мов» почала популяризуватись із перейменування у 1985 році журналу «World Language English» на «World Englishes» [3; 31]. Видання почало висвітлювати дослідження множинності та акультурації різних варіантів англійської мови у різних куточках світу [32, с. 210], враховуючи наявність носіїв англійської як рідної, другої або іноземної мови у стандартній чи локалізованих формах [33; 34]. Увага приділялась екологічним, історичним, соціолінгвістичним, культурним й іншим чинникам, що зумовлюють розмаїття англійської мови. Згодом з'явився журнал «Asian Englishes» і численні публікації, в яких англійська постала багатоцентричною мовою, що втратила біцентричність на основі британського та американського стандартів. Також вона стала вторинним інструментом вираження культурної ідентичності, здатним до акультурації завдяки відбиткам автохтонних мов та локальних культур, але з дотриманням певних умовних стандартів. Більше того, різні варіанти англійської розпочали ставати, принаймні номінально, дедалі рівноправнішими у лінгвістичному плані [35, с. 23]. 1988 року створено Міжнародний комітет з вивчення світових варіантів англійської мови [36], а у 1992 – Міжнародну асоціацію світових англійських мов, до якої увійшли провідні дослідники [31], в тім числі згадані вище. Їхні праці розглядали та стосувались форм і функцій варіантів англійської мови крізь призму соціокультурного й соціолінгвістичного різноманіття. Водночас Британська Рада ініціювала дослідження процесів розвитку англійської мови у світі, тоді як Великобританія і США головно

намагалися поширити певний стандартизований її варіант у деяких країнах. Як наслідок, сьогодні ідея/категорія «світові англійські мови» залишається доволі розмитою, із кількома значеннями і тлумаченнями в рамках різних теоретико-методологічних підходів [3; 37].

У найширшому розумінні категорія «світових англійських мов» стосується масштабного підходу до вивчення англійської мови у глобальному вимірі. Таке трактування пов'язане передусім із ідеями Б. Качру й інших вчених, які працюють у цій парадигмі. Особливість підходу полягає у філософії та логіці, що обстоює важливість інклюзивності та багатоцентричності в лінгвістиці англійської мови у світовому масштабі. Він охоплює не лиш опис національних/локальних і регіональних різновидів англійської мови, однак й низку суміжних тем: контактну, критичну та корпусну лінгвістику, креативну писемність, аналіз дискурсів, лексикографію, соціологію мови, педагогіку тощо [38, с. 241]. У такому розумінні термін «світові англійські мови» ґрунтується головним чином на описі інституційних варіантів англійської, які відображають форми її поширення у світі, способи засвоєння та сфери функціонування у різних країнах і регіонах [3, с. 192].

У проміжному сенсі термін «світові англійські мови» використовується як «парасолькове» поняття, що охоплює гетерогенний спектр найрізноманітніших підходів до опису й аналізу англійської мови чи мов у всьому світі. Деякі вчені в рамках цього підходу обговорюють конструкт «світової англійської мови» в однині, використовуючи словосполучення «світова», «глобальна» і «міжнародна англійська мова». Інші дослідники застосовують ті самі терміни у множині і синонімічно [38, с. 240]. Це зумовило введення в науковий обіг таких категорій, як англійська як міжнародна допоміжна мова, глобальна англійська мова/мови, міжнародна англійська мова/мови, локалізовані різновиди англійської мови, нові різновиди англійської мови, німецьові чи нерідні різновиди англійської мови, різновиди англійської як другої мови, світова англійська мова/мови. Сьогодні вони застосовуються поряд із такими традиційнішими термінами та поняттями, як англійська як рідна мова (з англ. English as a Native Language), англійська як друга мова (English as a Second Language), англійська як іноземна мова (з англ. English as a Foreign Language), англійська як міжнародна мова (з англ. English as an International Language) та англійська як «lingua franca» (з англ. English as a Lingua Franca).

Нарешті, у найвужчому значенні словосполучення «світові англійські мови» застосовується головним чином задля позначення специфічних нових варіантів англійської мови, котрі найчастіше трапляються в Карибському басейні, деяких західно- та східноафриканських країнах, зокрема

в Нигерії і Кенії. Таке ж позначення стосується азійських варіантів англійської мови, зокрема включно з гонконгським, індійським, малайзійським, сингапурським та філіппінським варіантами. Отже, у вузькому розумінні феномен «світових англійських мов» зводиться до ареальних чи територіальних характеристик національних/регіональних різновидів англійської мови з акцентом на лінгвістичному описі їхніх автономних варіантів [38, с. 241].

Такі три значення та підходи до розуміння концепції «світових англійських мов» об'єднує те, що вони «стурбовані» питанням моноцентризму на противагу багатоцентризму англійської мови. Іншими словами, йдеться саме про доцільність розгляду англійської мови в однині (з її територіально-географічними, соціальними, функціональними видами) чи англійських мов у множині (з певними автономними або напівавтономними видами). Крім того, всі три підходи спрямовані на вивчення різних аспектів інтеграції англійської мови в локальні та регіональні контексти глобального розвитку. Тому концепція «світових англійських мов», особливо на тлі ідеї «англійської як світової/глобальної мови», відображає напруженість між відцентровою та доцентровою динаміками розуміння англійської як міжнародної та світової мови [9], тобто дискусії про «світову англійську мову» на противагу «світовим англійським мовам» [3]. Тому вчені часто вказують, що у більшості контекстів, де англійська мова утверджується як новий чи локалізований різновид, діють дві основні взаємопротилежні сили [39].

З одного боку, існує своєрідний зовнішній тиск у формі поширення британської та американської англійської мови в рамках англомовного світу, який інколи вчені трактують як синонім світової англійської мови. Адже сила та вплив британської й американської англійської мови сприяють поширенню низки слів і словосполучень по всьому світу, які відтак наявні у міжнародній англійській мові [39, с. 107]. З іншого боку, відбуваються процеси, внаслідок яких формуються та збагачуються так звані «світові англійські мови» через локальне, національне та регіональне різноманіття як джерела місцевої культури та почуття самобутності [4, с. 4; 39, с. 109]. Це означає лінгвістичне та словотворче розширення як стандартизованої світової англійської мови в однині, так і локалізованих, регіоналізованих або ж функціональних видів «світових англійських мов» у множині [3].

Враховуючи гетерогенність і різноаспектність концепції «світових англійських мов» у сучасному сенсі, кожна її складова, розуміння та інтерпретація в рамках тих чи інших підходів потребує окремого розгляду та систематизації, зокрема на фоні порівняння аспектів різновидів і варіантів англійської мови як міжнародної, світової та гло-

бальної і параметрів їхнього структурування. Відповідно до логічної послідовності інтерпретації цієї парадигми, спочатку увагу буде зосереджено на її тлумаченні як широкомасштабного підходу до вивчення англійської мови у її різних варіантах у всьому світі. Тут ми апелюємо головним чином до ідей Б. Качру, який свого часу зауважив, що концепція «світових англійських мов» є важливим і цікавим теоретично, практично, описово, контекстуально, педагогічно, ідеологічно і політично [40]. Ця концепція становить явище та підґрунтя, вкрай відмінні від попереднього досвіду, особливо на фоні мінливих контекстів із середини 1940-х років та запуску деколонізації у 1960-х роках. Адже саме в цей період постімперські (похідні від впливу Великої Британії та менше США) англійські мови поступово усталилися в мовній політиці в рамках видозмінених політичного, освітнього та ідеологічного контекстів держав, які колись були колоніями [13].

Перехід до багатоцентричної ситуації довкола англійської мови спричинив переосмислення тенденцій та вимагав встановлення новітніх норм реалізації і визнання білінгвальної чи мультилінгвальної природи фактичної та формальної гібридності англійської мови у глобальному вимірі [41]. Це відтак зумовило потребу рівноправного ставлення до всіх її варіантів та мовців [35, с. 23]. У цей період англійська мова розповсюдилася серед різних груп користувачів, утворивши своєрідну «спільноту рівних» серед тих, хто нею володіє як рідною, другою або іноземною мовою, що призвело до «демократизації» ставлення до неї у світі [18, с. 334]. Тому у межах концепту «світових англійських» не варто розмежовувати її позиціонування як рідної, другої й іноземної мови чи «lingua franca» [13], адже вона передусім виступає міжнародною попри відмінності в походженні, призначенні, мовцях тощо [12; 40]. Тим не менше, такий підхід не враховує функціональних, ідентичнісних та креативних аспектів диференціації англійської мови, особливо у динамічному соціокультурному та мовному середовищі різних країн і регіонів [13]. Тож термін «світові англійські мови» не покликаний позначати будь-яку роздільність в англомовних спільнотах, а слугує для теоретичного, функціонального, прагматичного та педагогічного визначення функцій англійської як міжнародної, глобальної чи світової мови у різноманітних плюралістичних контекстах, а не лише у вузькому сприйнятті її кваліфікації, норм, функцій і креативності [19; 42; 43].

Всебічне вивчення «світових англійських мов» передбачає зосередження уваги передусім на різноманітних класифікаціях англійської мови, проте крізь призму ролі і значущості її носіїв й користувачів, а також способів і цілей її застосування [9; 19; 43]. Яскравим прикладом такого підходу

є модель концентричних кіл поширення англійської мови у світі, що виходить за рамки евристичної метафори схематизації і ґрунтується на численних історичних, політичних, соціолінгвістичних і літературних контекстах [13]. Практично існує чимало шляхів інституціоналізації різних варіантів англійської мови, зумовлених мовними політиками держав (Індія, Нігерія, Сінгапур), традиціями контактної англомовної літератури в межах різних національних культур, лінгвістичними виявами англійської мови на різних рівнях у контактних із нею мовах та літературах, функціями англійської мови у різних соціолінгвістичних контекстах і локалізованих реєстрах, аспектами акультурації англійської мови задля формулювання місцевих соціокультурних та релігійних ідентичностей і мови як доступу до таких ідентичностей [44].

Одним з перших учених, хто спробував графічно та схематично відобразити модель варіантів англійської мови, був Р. Квірк. Він використав найконсервативнішу з історичного погляду модель «двох кіл» [14]. За його підходом, до «внутрішнього кола» чи «ядра англійської мови» віднесені лише британський та американський національні/локальні варіанти, тоді як всі інші опції англійської мови потрапили до «зовнішнього кола» чи «периферії». Згодом Т. МакАртур і М. Горлах продовжили цю діяльність, сконструювавши свої моделі поширення і класифікації англійської мови у форматі «колеса» на підставі принципу мовної ієрархії [6]. Наприклад, в центрі моделі Т. МакАртура розташована «світова стандартна англійська мова», а в інших концентричних «колах» чи «кластерах» – всі інші варіанти англійської мови та їхні діалектні й ідіоматичні утворення [27]. Цікаво, що всі ранні спроби графічної схематизації англійських мов у світі типово були моноцентричними, а не багатоцентричними, бо вони були об'єднані фактом наявності умовного «ядра» чи «центру» [25].

У науці найвідомішою і багатоцентричною моделлю є концепція концентричних «кіл» Б. Качру. Її сутність полягає в класифікації і логічно-схематичному окресленні різних видів англійської мови – своєрідних «світових англійських мов» – у формі трьох концентричних «кіл» [9; 10]: «внутрішнього» – із представниками носіїв англійської як рідної або першої мови; «зовнішнього» – із користувачами та/або носіями англійської як другої чи офіційної мови; «розширювального» – з носіями або користувачами англійської як іноземної чи додаткової мови або «*lingua franca*» [3; 45; 46; 47].

Однак така схематизація двонаправлена, адже «внутрішнє коло», що розширюється найповільніше, відповідає за стандартизацію англійської мови у світі [48; 49], а натомість «зовнішнє» і «розширювальне» кола, чисельність яких зростає значно швидше, зумовлюють нативізацію й акультура-

цію англійської мови й відповідають за її майбутнє [10; 28; 42; 50]. Це змушує констатувати, що статус англійської як міжнародної і світової мови, зокрема в рамках концепту «світових англійських мов», знаменується невизначеністю її майбутнього серед різних груп її носіїв та користувачів, адже сьогодні жодна з них, на відміну від минулого, не має справжньої монополії на англійську мову [5].

Також спостерігається тенденція до стирання або зменшення відмінностей між англійською як рідною (першою), офіційною (другою) й іноземною (додатковою) мовою. Однак, як влучно зазначають деякі науковці, «безпрецедентне поширення англійської мови у світі веде до появи все нових її видів, котрі формуються під впливом інших мов і культур та відображають елементи неангломовної ментальності, моральних цінностей, культурно-історичних реалій, традицій, норм поведінки» [51, с. 8]. Це ж вказує, що англійська мова починає функціонувати автономно від своїх користувачів, хоч вони і розосереджені в рамках безлічі варіантів «світових англійських мов» як похідної від соціокультурного врахування їхньої природи [28]. Виявом цього є феномени світової стандартизованої розмовної англійської мови та так званої «*globish*» – глобальної англійської мови. Усе це вписується в підхід Б. Качру та його послідовників концепції «світових англійських мов» як функціональних та формальних змін, різних контекстів, діапазонів та різновидів англійської мови і варіантів її акультурації [52, с. 3].

У рамках підходу Б. Качру визначальне значення мають «розширювальне» й «зовнішнє коло» поширення й варіативності англійської мови. Вчений зауважує, що види англійської мови в більшості країн з цих «кіл» (але особливо у колишніх британських колоніях) мають тривалу історію акультурації в соціокультурних та географічних контекстах і виконують різні функції в місцевих адміністративних, освітніх і правових системах, тому їх потрібно окреслювати як «світові англійські мови» [10, с. 19]. Однак навіть сьогодні три концентричні «кола» поширення англійської мови у світі не є рівними за функціональною спроможністю, особливо в двомовних та багатомовних суспільствах, оскільки репрезентуються різними доменами функцій у рамках кожного «кола». При цьому найфункціональнішим є саме «внутрішнє коло» англійської мови [38; 46]. Глибина присутності того чи іншого функціонального домену є змінюваною від регіону до регіону, від однієї країни до іншої, особливо на фоні широкого переліку варіантів таких доменів (табл. 1).

Х.-Г. Вольф і Ф. Польценхаген, послідовники Б. Качру, запропонували дещо інше або навіть альтернативне визначення концепції «світових англійських мов» [4]. Вони вважають, що цей термін використовується для позначення юридично

й офіційно визнаних типів англійської мови, які функціонують як друга мова (або ж так звана «нова англійська мова»), тобто тих типів, які Б. Качру називає «зовнішнім колом» поширення англійської мови [4, с. 2]. Проте, на думку вчених, до «світових англійських мов» також належать варіанти англійської мови, які існують у рамках «розширювального кола», тобто англійської як іноземної чи додаткової мови. Тому очевидно, що широке тлумачення поняття «світові англійські мови», особливо за першим підходом до його визначення, зумовлене нечіткими межами між «зовнішнім» та «розширювальним колами» поширення англійської мови у світі. Крім того, цим же пояснюється віднесення до «світових англійських мов» видів «внутрішнього кола», передусім британської й американської англійської мови, зважаючи на те, що в деяких країнах «зовнішнього» й «розширювального кіл» англійська мова для частини населення стала рідною. Ось чому науковці бачать спільним знаменником категорії «світові англійські мови» подібності та відмінності поміж локальними, регіональними або національними варіантами англійської мови у світі [4, с. 2]. Це підтверджує, що логіка Б. Качру і його послідовників відіграла важливу роль у визнанні доцільності й значущості вивчення інших різновидів англійської мови.

Однак є чимало науковців, які критикують модель і методику Б. Качру та в цілому широкий підхід до розуміння концепції «світових англійських мов». Вони вважають, що ця модель є надто абстрактною і має більше політико-історичний, ніж соціолінгвістичний характер [8; 53]. При цьому, критики зазначають, що в моделі концентричних «кіл» основна увага приділяється «внутрішньому колу», хоч насправді воно не визначає

вплив та поширеність англійської мови у світі. Окрім того, в ній не схарактеризовано варіанти англійської мови саме в межах виділених опцій, не враховано рівень освіченості мовців у різних «колах» та майже відсутня характеристика лінгвістичної ситуації для мов, якими послуговуються не менше, аніж англійською [27]. Як зазначає український дослідник Я. Лавренчук, така критика моделі Б. Качру є доречною, оскільки в ній не враховано той факт, що виділені різновиди «світових англійських мов» не функціонують ізольовано, але ж переплітаються і взаємовпливають один на одного [27].

Зокрема, Дж. Дженкінс стверджує, що модель концентричних «кіл» англійської мови потребує реконструкції. Дослідниця наголошує на необхідності врахувати взаємне перетинання цих «кіл», що відповідало б реальній практиці функціонування англійської як рідної, другої та іноземної мови у різних країнах світу [8; 45]. Аналогічної думки дотримується А. Пеннікук, вказуючи на відсутність кордонів поміж виділеними «колами». Через це деякі варіанти англійської мови за одними параметрами можуть належати до «зовнішнього кола», а за іншими – натомість до «розширювального» [54, с. 74]. Сам Б. Качру зазначає, що його модель спрямована переважно на історичний аспект поширення англійської мови, а не її класифікацію [10]. Учений по-різному структурує свої «кола» залежно від їхнього потенціалу генерувати і кодифікувати норми англійської мови, адже: «внутрішнє коло» формує і кодифікує норму, «зовнішнє коло» її частково видозмінює, а «розширювальне коло» залежить від дотримання чи недотримання норми носіями інших мов [9; 5; 31; 34, с. 7–8; 36; 45]. Це означає, що англійська мова не є монолітною,

Таблиця 1

Домени функцій англійської мови та їхній зв'язок із концентричними «колами» її поширення в рамках концепції «світових англійських мов» [38]¹

Домен функцій англійської мови	«Внутрішнє коло»	«Зовнішнє коло»	«Розширювальне коло»
Ключ доступу до всіх сфер	+	+	+
Реклама	+	+/-	+/-
Корпоративна торгівля	+	+	+
Розвиток	+	+/-	+/-
Політика й урядування	+	+/-	-
Лінгвістичний вплив	+	+/-	+
Літературна творчість	+	+/-	+/-
Літературний ренесанс	+	+	+
Трансляція новин	+	+/-	+/-
Газети та преса	+	+/-	+/-
Вища освіта	+	+	+/-
Дослідження	+	+	+/-
Соціальна взаємодія	+	+/-	+/-

¹ Умовні позначення: «+» позначає виключне використання англійської мови у певному домені функцій; «+/-» демонструє вказівку на співіснування інших локальних чи регіональних мов поряд з англійською мовою у тому або іншому домені функцій; «-» означає повну чи майже повну відсутність англійської мови у домені функцій.

а являє собою мінливий комплекс різновидів, які коренізуються в різних спільнотах. Тому «світові англійські мови» не є «зіпсованою» чи дефектною англійською мовою, а просто відрізняються від норм носіїв англійської мови як рідної [45].

Другий або ж проміжний підхід до розуміння поняття «світових англійських мов» стосується ширшого або «парасолькового» терміна, який, однак, охоплює різноманітні підходи до опису та аналізу англійської як світової, міжнародної чи глобальної мови. Підхід впливає з того факту, що англійська мова позиціонується як своєрідний «медіатор», який використовують майже в усіх сферах глобалізованих взаємовідносин [28], часто з вельми специфічних причин. Саме тому англійська мова може бути гетерогенною, зокрема через свою транслокальність [45]. Це зумовлює потребу виділення декількох різновидів англійської мови, що й означає застосування терміна «світові англійські мови» у множині. Адже, як зазначають дослідники, спрощене уявлення про англійську мову як міжнародний «нейтральний код» змінюється студіями з приводу її актуального вжитку у різних контекстах [55, с. 9]. Особливо це актуально на фоні припущення про те, що поява англійської як глобальної мови ніяк остаточно не вирішує проблеми міжнародної комунікації. Причому це стосується як уніфікованої англійської мови, так і її різних множинних видів [28]. Тому перспективи англійської мови в обох цих аспектах залишаються доволі суперечливими.

Відтак у теорії та практиці концепції «світових англійських мов» важливим фактом стало термінологічне розмаїття характеристик англійської як міжнародної, світової чи глобальної мови, що почало виявлятися в 1980–1990-х роках. На цій підставі англійську мову структурували і класифікували як глобальну, міжнародну, світову, світову стандартизовану розмовну мову, світові англійські мови, англійську як загальну мову чи мову міжнародного розвитку, міжнародного спілкування тощо [28; 36]. Це заперечило раніше усталені конструкти «королівської англійської мови», нормативної вимови, нормативного американського варіанта мови тощо [56, с. 59]. З одного боку, всі перелічені прикметники англійської мови можуть бути синонімічними географічно і територіально, позначаючи її як засіб світової, міжнародної, глобальної і загальної комунікації, своєрідну «lingua franca» [31]. Однак, з іншого боку, функціонально вони не є синонімічними, адже позначають різні теоретичні підґрунтя та розуміння суті англійської як міжнародної, світової чи глобальної мови [36]. Тому різні терміни по-різному підкреслюють важливі аспекти застосування англійської мови залежно від цілей

комунікації, але всі вони номінують цю мову в умовах її вжитку у міжнародному, світовому чи глобальному значеннях і контекстах [57, с. 9].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Загалом у дослідженні констатовано, що концепція «світових англійських мов» багатоаспектна й охоплює доволі різні підходи до вивчення англійської мови у глобальному вимірі. Широкий підхід розглядає її як масштабну парадигму задля аналізу численних варіантів англійської мови, котрі існують у світі, беручи до уваги історичні, соціолінгвістичні, культурні, політичні та інші чинники їхнього формування. Проміжний підхід використовує «світові англійські мови» як узагальнену категорію для позначення багатьох різновидів англійської мови як світової, міжнародної чи глобальної мови. Врешті, вузький підхід виходить із того, що «світові англійські мови» використовуються найперше для позначення специфічних нових варіантів англійської мови або ж ареальних чи територіальних характеристик різних видів англійської мови, які трапляються у різних країнах. Всі ці три підходи визнають гетерогенність англійської мови і відмовляються від її моноцентричності саме на користь багатоцентризму і різноманіття. Також виявлено, що попри певну критику концепція «світових англійських мов» зіграла важливу роль у легітимізації вивчення різних локальних та регіональних варіантів англійської мови. Вона спричинила переосмислення статусу англійської мови як такої, що більше не належить лише країнам «внутрішнього ядра», а належить усім її користувачам у світі. Це сприяло утвердженню англійської мови не як єдиної монолітної системи, а як мінливого комплексу взаємопов'язаних різновидів, які відображають культурне розмаїття глобалізованого світу.

Перспективними напрямами подальших досліджень у рамках саме концепції «світових англійських мов» може бути більш детальний опис та систематизація її трьох основних підходів – широкого, проміжного та вузького. Це допоможе уточнити значення терміна та запропонувати чіткіші критерії віднесення різних варіантів англійської мови до «світових англійських мов». Доцільним є також більш глибоке вивчення взаємодії та взаємовпливу різних «кіл» поширення англійської мови у світі, особливо в країнах, де вони перетинаються. Врешті-решт, важливо досліджувати процеси акультурації і креативного розвитку «світових англійських мов» під впливом локальних культур і мов, зокрема для кращого розуміння їхньої динаміки та перспектив у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bolton K. Chinese Englishes: A sociolinguistic history. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 356 p.
2. Bolton K. English in Asia, Asian Englishes, and the issue of proficiency. *English Today*. 2008. Vol. 24. No. 2. P. 3–12.

3. Bolton K., Kachru B. *World Englishes: Critical concepts in linguistics*. Vol. 1. NY: Routledge, 2006. P. 186–216.
4. Wolf H.-G., Polzenhagen F. *World Englishes: A Cognitive Sociolinguistic Approach*. Walter de Gruyter, 2009. 292 p.
5. Graddol D. English Next: Why Global English may Mean the End of «English as a Foreign Language». London: British Council, 2006. 132 p.
6. Graddol D. *The Future of English: A Guide to Forecasting the Popularity of English in the 21st Century*. London: The British Council, 1997. 66 p.
7. Jenkins J. *The Phonology of English as an International Language*. Oxford: Oxford University Press, 2000. 258 p.
8. Jenkins J. Who speaks English today? *World Englishes: A Resource Book for Students*. London: Routledge, 2003. P. 14–21.
9. Kachru B., Quirk R., Widdowson H. Standards, codification and sociolinguistic realism. The English language in the outer circle. *English in the World: Teaching and Learning the Language and Literatures*. Cambridge, 1985. P. 11–30.
10. Kachru B. *The Alchemy of English: The Spread, Functions and Models of Non-Native Englishes*. Oxford: Pergamon Press, 1986. 200 p.
11. Kachru B. *The other tongue: English across cultures*. Urbana: University of Illinois Press, 1992. 384 p.
12. Kachru B. World Englishes: Agony and ecstasy. *Journal of Aesthetic Education*. 1996. Vol. 30. No. 2. P. 135–155.
13. Kachru B. World Englishes and English-using Communities. *Annual Review of Applied Linguistics*. 1997. Vol. 17. P. 66–87.
14. Quirk R. The English language in a global context // Quirk R., Widdowson H. *English in the World: Teaching and Learning the Language and Literatures*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. P. 1–6.
15. Kirkpatrick A. English as a lingua franca in ASEAN: A Multilingual Model. Hong Kong: Hong Kong University Press, 2010. 236 p.
16. Kirkpatrick A. *The Routledge handbook of world Englishes*. London/New York: Routledge, 2010. 780 p.
17. McArthur T. *The English languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. 247 p.
18. McArthur T. The English language or the English languages? // Bolton W., Crystal D. *The English language*. London: Penguin Books, 1993. P. 323–341.
19. McArthur T. *The Oxford companion to the English language*. Oxford: Oxford University Press, 1992. 1184 p.
20. Mesthrie R., Bhatt R. *World Englishes*. Routledge, 2019. 246 p.
21. Pride J. *New Englishes*. Rowley: Newbury House, 1982. 286 p.
22. Platt J., Weber H., Lian H. *The New Englishes*. London: Routledge, 1984. 225 p.
23. Smith L. English as an International Auxiliary Language. *RELC Journal*. 1976. Vol. 72. No. 2. P. 38–42.
24. Smith L. English as an international auxiliary language. *Readings in English as an International Language*. Oxford, New York, Toronto: Pergamon Press, 1983. P. 1–8.
25. Smith L. Spread of English and Issues of Intelligibility // Kachru B. *The Other Tongue: English Across Cultures*. Urbana, 1992. P. 75–90.
26. House J. English as a lingua franca: A threat to multilingualism? *Journal of Sociolinguistics*. 2003. Vol. 7. P. 556–578.
27. Лавренчук Я. Варіантність і варіативність сучасної англійської мови. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2016. Вип. 14. С. 130–141.
28. Хоменко О. Роль англійської мови в умовах глобалізації. *Вища школа. Гуманізація навчального процесу: збірник наукових праць*. 2013. Вип. LXI. С. 203–217.
29. Bolton K. Where WE stands: Approaches, issues, and debate in world Englishes // *World Englishes. Symposium on World Englishes Today (Part II)*. Wiley-Blackwell, 2005. Vol. 24. No. 1. P. 69–83.
30. Ives P. The empire writes back. *Time*. 1993. Vol. 8. No. 6. P. 48–53.
31. Brutt-Griffler J. *World English: A Study of Its Development*. Clevedon: Multilingual Matters, 2002. 215 p.
32. Kachru B., Smith L. Editorial. *World Englishes*. 1985. Vol. 4. P. 209–212.
33. McArthur T. The English languages?. *English Today*. 1987. Vol. 3. No. 3. P. 9–11.
34. Crystal D. *English as a Global Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 150 p.
35. Marlina R. *Teaching English as an International Language, Implementing, Reviewing, and Re-Envisioning World Englishes in Language Education*. Routledge, 2017. 286 p.
36. Рябуха Т. В., Тарасенко Т. В., Гурова Т. Ю. Роль та місце англійської мови у світі: історія та перспективи. *Literatura, socjologia i kulturo-znawstwo. Współczesne problemy i perspektywy rozwoju: zбір artykułów naukowych konferencji międzynarodowej naukowo-praktycznej*, с. 58–67.
37. Yano Y. World Englishes in 2000 and Beyond. *World Englishes*. 2001. Vol. 20. No. 2. P. 119–131.
38. Bolton K. *World Englishes Today* // Kachru B., Kachru Y., Nelson C. *The handbook of world Englishes*. Wiley-Blackwell, 2006. 832 p.

-
39. Butler J. Corpus of English in Southeast Asia: implications for a regional dictionary. Bautista M. *English is an Asian language: The Philippine context*. Manila: The Macquarie Dictionary, 1997. P. 103–124.
 40. Kachru B. World Englishes and ESL textbooks: Issues of cultural awareness. Paper presented at the annual meeting of American Association for Applied Linguistics (Baltimore, March 1994).
 41. Clyne M. Pluricentric languages: Differing norms in different nations. Berlin: Mouton de Gruyter, 1992. 481 p.
 42. Cheshire J. English around the world: Sociolinguistic perspectives. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. 684 p.
 43. Crystal D. The Cambridge encyclopedia of the English language. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. 489 p.
 44. Bhatia T., Ritchie W. Code-mixing: English across languages. *World Englishes*. 1989. Vol. 8. No. 3.
 45. English as Translingual. Canagarajah S. *Translingual Practice: Global Englishes and Cosmopolitan Relations*. Routledge, 2013. P. 56–75.
 46. Kachru B. Models for Non-Native Englishes. *The Other Tongue. English across Cultures*. Urbana & Chicago: University of Illinois Press, 1992. P. 48–74.
 47. Kachru Y., Smith L. Cultures, Contexts and World Englishes. Oxon: Taylor & Francis e-Library, 2008. 254 p.
 48. Kachru B. Englishization and Contact Linguistics: Dimensions of the Linguistic Hegemony of English. Plenary presentation at the 5th International Conference on English Historical Linguistics (Cambridge: St. John's College, April 1987).
 49. Kachru B. The Englishization of Hindi: Language Rivalry and Language Change. Rauch I., Carr C. *Linguistic Method: Essays in Honor of Herbert Penzl*. The Hague, 1979. P. 199–221.
 50. Mufwene S. Globalization, Global English, and World English(es): Myths and Facts. Coupland M. *Handbook of Language and Globalization*. Wiley-Blackwell, 2010. P. 31–55.
 51. Berns M. Didactic and Pragmatic Approaches To English Language Teaching. Assumptions. English Unites the World. Proceedings of the International Conference (2002).
 52. Kachru B. World Englishes: Approaches, issues and resources. *Language Teaching*. 1992. No. 25.
 53. Bruthiaux P. Squaring the circles: Issues in modeling English Worldwide. *International Journal of Applied Linguistics*. 2003. Vol. 13. No. 2. P. 159–178.
 54. Pennycook A. Language as a local practice. Oxford: Routledge, 2010. 168 p.
 55. Seargeant P., Erling E. English as a language for international development: Policy assumptions and practical challenges. Coleman H. *Dreams and Realities: Developing Countries and the English Language*: Vol. 12. 2011. P. 1–23.
 56. Kubota R. The politics of EIL: Toward border-crossing communication in and beyond English. Matsuda A. *Principles and practices of teaching English as an international language*. Bristol: Multilingual Matters, 2012. P. 55–69.
 57. Seidlhofer B. A Concept of International English and Related Issues: From «Real English» to «Realistic English»? Strasbourg: Council of Europe, 2003. 28 p.